

Millî Reasürans T.A.Ş.
adına sahibi
Cahit NOMER

İnceleme Kurulu
BAŞKAN
Barbaros YALÇIN
ÜYE

Hüseyin YUNAK
ÜYE

Candan EVREN
ÜYE

Ali N. YÜCEL
ÜYE

Feridun ÖZÜNAL

Yazı İşleri Müdürü
Y. Kemal ÇUHACI

İnceleme Kurulu Sekreteri
Gonca GÜNiŞİK

Basın Yayın Koordinatörü
Ebru FERAY

Dizgi
Gonca GÜNiŞİK

Kapak Dizaynı
UMUT SİLE

Renk Ayrımı
OLUŞUR GRAFİK

Baskı
CEYMA MATBAASI

Merkez
Teşvikiye Cad.43/57
34368 Teşvikiye / İstanbul

Tel : 0-212-231 47 30 / 3 hat
E-mail : reasuror@millire.com
Internet : http://www.millire.com

3 ayda bir yayınlanır.

**Dergide yer alan yazıların
içeriğinden yazı sahipleri
sorumludur.**

İÇİNDEKİLER

Başyazı	3
Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması Artık Düzenlenmiyor	4
Türkiye’de Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği	6
Türkiye’de Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanları, Zorunlu Seyahat Sigortası	24
Yabancı Basından Haberler	39

Reasürör Gözüyle

Ülkemizde sigortacılığın gelişmesi ve sigorta prim üretiminin artmasında etkili olabilecek tedbirlerden biri, zorunlu sigorta uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır. Bir takım alanlarda yasal düzenlemelere bağlı olarak gelişebilecek zorunlu sigorta uygulamalarına ilişkin olarak, Sayın İbrahim Serdar Koyuncu tarafından hazırlanmış olan "Türkiye'de Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği" adlı çalışma ile Sayın Dr. Atilla Erdağ tarafından hazırlanmış olan "Türkiye'de Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanları, Zorunlu Seyahat Sigortası" adlı çalışma bu tür sigortalar hakkında bilgi vermenin yanı sıra, uygulamaya ilişkin bir takım önerileri de içermektedir. Her iki değerli çalışma da, Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması'na katılmış, ancak katılım yetersizliği nedeniyle Seçici Kurul değerlendirmesine sunulamamıştır.

Yabancı Basından Haberler bölümünde ise, 2002 yılında doğal ve insan eliyle meydana gelmiş felâket olaylarının tüm ayrıntılarıyla incelendiği ve Swiss Re'nin yayın organı Sigma Dergisi tarafından hazırlanmış ayrıntılı raporun özeti yer almaktadır. Bunun yanı sıra, sigorta veya reasürans sözleşmelerinde yanlış beyan ya da beyanda bulunmama konusunun iki örnek dava üzerinde incelendiği makale ile reasürans piyasalarının 2001 ve 2002 yılları itibarıyla değerlendirildiği ve 2003 yılından beklentilerin neler olduğu konusundaki çalışmanın çevirileri yer almaktadır.

Nihayet, Şirketimiz tarafından yedi yıldır düzenlenmekte olan Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması'nın, sektörümüzden beklenen ilgiyi görmemesi nedeniyle artık düzenlenmemesi kararına ilişkin olarak, Yarışma'nın ilk başladığı tarihten itibaren ilgili tüm ayrıntıları içeren bir yazı da dergimizin içeriğinde bulunmaktadır.

Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması Artık Düzenlenmiyor

1 997 yılından beri Şirketimiz tarafından düzenlenmekte olan Bilimsel Çalışma Yarışması, gerek sektörümüzden gerekse sigortacılıkla ilgili akademik çevrelerden beklenen ilgiyi görmemesi nedeniyle yetkili kurulun almış olduğu kararla iptal edilmiştir.

1997 yılından 2003 yılına kadar toplam 101 adet çalışmanın katıldığı Yarışmamıza olan ilgi, ilk iki yılda beklenen düzeyde olmasına rağmen, daha sonraki yıllarda giderek azalmaya başlamış ve son olarak, 2003 yılında 5 adet çalışmaya düşmüştür.

Yarışmaya katılımın yıllar itibarıyla gelişimi hakkında bir fikir vermesi amacıyla söz konusu rakamlar aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmektedir:

Yıllar	Katılım	Seçici Kurula Kalan	Sonuç
1997*	33	7	İlk üç seçildi
1998	21	6	İlk üç seçildi
1999	10	7	İlk üç seçildi
2000	9	5	Ödül verilmedi
2001*	10	-	Ödül verilmedi
2002*	13	3	Ödül verilmedi
2003	5	-	Ödül verilmedi

(*) Yarışmaya katılım konu itibarıyla serbest bırakılmıştır.
Diğer yıllarda ise belli konularla sınırlandırılmıştır.

Yukarıdaki tabloda Yarışmaya olan ilginin giderek azalmakta olduğu açık bir şekilde görülmektedir. 1997 yılındaki katılımın çok yüksek düzeyde olmasının en önemli nedeni, büyük bir ihtimalle, ilk yıl olmasından kaynaklanmaktadır.

REASÜRÖR

Yarışmaya katılan eserlerin Önceğici Kurul elemesinden geçerek İlk Üç dereceye girmesi ve ödöl alması sadece 1997, 1998 ve 1999 yıllarında görölmektedir. Diğer yıllarda, Önceğici Kurul elemesinden geçen bazı eserler olmakla birlikte Seçici Kurul tarafından ödüle layık bulunan herhangi bir eser bulunamamıştır. Bu sonuçlara göre, aşağıdaki tablonun ortaya koymuş olduğu diğer bir gerçek, Yarışmaya katılan eserlerin bilimsel kalitesinde giderek bir düşmenin olduğudur.

Aşağıdaki tablo ise, yedi yıldır düzenlemekte olduğumuz Yarışmaya sektörümüzün özellikle son yıllardaki ilgisinin ne düzeyde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yıllar	Katılan Kişi	Sektör (%28)	Akademisyen (%50)	Sektör-dışı (%22)
1997	33	11	14	8
1998	21	10	8	3
1999	10	3	5	2
2000	9	1	6	2
2001	10	1	7	2
2002	13	2	6	5
2003	5	-	4	1
	101	28	50	23

Yedi yıldır düzenlenmekte olan yarışmamıza sektörümüzden katılım, toplam üzerinden %28 oranında gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, toplam katılım itibarıyla her 4 kişiden sadece biri sektörümüzden çıkmıştır. Sigortacılık sektöründen ilk iki yıl için oldukça yüksek olan katılım oranı 2000 yılından itibaren düşmeye başlamış ve sigortacılık sektörü için düzenlenen yarışma, 2003 yılında, sektörden kimsenin katılmadığı bir yarışma haline gelmiştir. 2000 yılından itibaren gerçekleşen, sektörden katılım oranına baktığımızda, son 4 yılda toplam katılan kişi sayısı 37 iken sektörümüzden sadece 4 kişi katılmış, diğer bir deyişle katılan her 10 kişiden ancak 1'i sektörümüzden çıkmıştır.

Sigortacılık sektörü için düzenlenen Bilimsel Çalışma Yarışması, yukarıda da belirtildiği gibi, sigortacılığın sorunlarını bire bir yaşayan ve bu konuda teknik ve bilimsel anlamda söyleyecek çok şeyi olması gereken sigortacılık sektöründen tek bir kişinin dahi katılmadığı bir yarışma haline gelmesi ya da işlevini yitirmiş olması nedeniyle Şirketimizin yetkili kurulu tarafından sona erdirilmiştir. İlk iki yıldan sonraki yıllarda katılımın beklenenden bir hayli az olması karşısında dahi yürütülmeye çalışılan Yarışmaya gerek sektörden hiç katılım olmaması gerekse genel olarak ilgi görmemesi bu kararın alınmasında en önemli neden olmuştur.

Türkiye’de Zorunlu Sigortalar ve Tarım Ürünlerinin Doğal Afet Zararlarına Karşı Himayesinde Zorunlu Sigortanın Uygulanabilirliği

I. GİRİŞ

Ekonominin en stratejik sektörlerinden biri tarım sektörüdür. Dünya nüfusundaki artış nedeniyle sürekli artan tüketim, tarım alanlarının daralması ve bozulan iklim şartları nedeniyle sürekli azalan üretim, bu sektörün gelecekte de stratejik öneme sahip bir sektör olacağını göstermektedir. Dolayısıyla bu sektörün ciddi politikalarla yönlendirilmesi gerekir. Ülkemizde, bünyesinde içinden çıkılması güç sorunlar barındıran, tarım sektörüne yönelik ciddi politikalar geliştirilememiştir. Sektörün sorunlarına bulunamayan çözümler, tarımda gerilemeye sebep olmuştur.

Tarım ürünlerinin doğal afet zararlarına karşı himayesi, tarım sektörünün önde gelen sorunlarından biridir. Bugüne kadarki uygulamalar, bu önemli soruna sektörün ihtiyacı olan çözümü sunamamıştır. Söz konusu zararların himayesinde, tarım ürünleri sigortasının ciddi bir şekilde düşünül-

memesi bir eksikliktir. Gerekli şartların oluşturulması halinde tarım ürünleri sigortası, sektörün bu ihtiyacını karşılayacaktır. Bu şartların en önemlileri; sigortanın bütün doğal afetlere karşı himaye sağlaması, devletin doğrudan ve dolaylı mali desteği ve sigortanın zorunlu sigorta şeklinde düzenlenmesidir.

Konumuz olan zorunlu tarım ürünleri sigortası, bazı hususlara değinmemizi gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bundan sonraki ilk bölümde; genel olarak zorunlu sigortalar ve özellikleri ile Türkiye’de uygulanan zorunlu sigortalar incelenmiştir. İkinci bölümde, zorunlu tarım ürünleri sigortasının riziko unsuru olan doğal afetler ve sebep oldukları zararların himaye şekilleri ile ülkemizde uygulanan sistemler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, tarım ürünleri sigortasının özellikleri ve zorunlu tarım ürünleri sigortasının gerekliliği ile zorunlu tarım ürünleri sigortası için önerdiğimiz sistem incelenerek konu sonuçlandırılmıştır.

II. ZORUNLU SİGORTALAR

1. Genel

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan hızlı endüstrileşme, makine ve motor gücüne dayalı faaliyetleri arttırmıştır. Bu tür faaliyetler, daha önce tahmin edilemeyen tipte ve büyüklükte zararların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca endüstrileşme, faaliyetlerin organizasyon içinde yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Genelde bu durum zarara uğramış olan bir kimsenin, karşısında klasik anlamda zarardan sorumlu tutabileceği kimseleri bulamasına sebep olmaktadır. Endüstrileşmenin bu iki olumsuz sonucuna hukuk da kayıtsız kalmamış, sorumluluk sigortalarını ve tehlikeli faaliyette bulunanların kusursuz (objektif) sorumluluğunu, bu problemlere karşı çözüm olarak getirmiştir.

Tehlikeli ve büyük zararların doğmasına sebebiyet verebilecek nitelikte faaliyetlerde bulunan sermaye sahipleri çok

yüksek tazminat talepleriyle karşılaşmışlardır. Dolayısıyla sigortacıların, bu tür risklerin sigorta kapsamına alınması hususunda yaptığı çalışmalar ilgilerini çekmiştir¹. Bu sayede; sermaye sahibi sigorta ettirenler, hem meydana gelmesi muhtemel büyük zararlar nedeniyle sermayelerinin tamamen ellerinden çıkmasına engel olma, hem de muhtemel uzun ve zorlu dava sürecinde meydana gelecek zaman kayıplarına muhatap olmama imkânını elde etmişlerdir. Sigorta ettirenin, üçüncü kişilere verebileceği zararlardan dolayı malvarlığının pasifindeki artışın önlenmesine yönelik bu tür sigortalara sorumluluk sigortaları denilmektedir. Bu tip sigortalarda amaç; sigorta ettirenin sorumlu bulunduğu zararların himaye edilmesi ve muhtemel eksilmelere karşı

malvarlığının korunmasıdır². Üçüncü kişinin zararı (dolayısıyla menfaati) sigorta ettirilmiş gibi gözükse de, aslında burada sigorta ettirenin menfaati (malvarlığı) sigorta ettirmektedir³. Zarar gören dolaylı olarak sigorta sözleşmesinden yararlanır.

Belirli bir organizasyon içinde yürütülen endüstriyel faaliyetlerin, klasik anlamda kusurundan dolayı sorumlu olan failin bulunmasına engel olması veya bulunmasını güçleştirmesi, doğan zarardan sorumlu olanın tespitini kolaylaştıran tehlike sorumluluğu-

nun ihdasını gerekli kılmıştır⁴. Bunun yanında, kusurun ispatının uzun bir yargılama sürecini gerektirmesi de, ilkel hukuk düzenlerinin karakteristik özelliği olan, kusursuz sorumluluğun modern hukuk düzenlerinde yerini almasını sağlamıştır⁵. Tehlikeli faaliyette bulunanlar, bu faaliyetleri sonucu doğan zararlardan, gerçek failin aranmasına gerek kalmadan, tehlikeli faaliyette bulunmalarından ötürü kusursuz olarak sorumlu tutulmaktadır.

İleriyi gören, faaliyetinden ötürü doğabilecek zararları tahmin eden, muhatap olabileceği tazminat taleplerinden doğan riski sigortacıya devretmek isteyen, bilinçli ve duyarlı, sorumluluk sigortası yaptıranların yanında; tehlikeli faaliyette bulunan, bilinçsiz ve duyarsız, sorumluluk sigortası yaptıranın gereksiz olduğuna inananların var olduğu bir gerçektir. Bunun yanında, getirilmiş olan tehlikeli faaliyette bulunanın kusursuz sorumluluğu ilkesinin de sorumlu kişi-

¹ Sorumluluk sigortalarının uzun bir geçmişi yoktur. İlk olarak; 1880 yılında İngiltere'de işçilerin uğrayacağı zararlara karşı, patronun mesuliyetini temine yönelik çıkmış, Patron Mesuliyet Sigortası olarak adlandırılmıştır. Sanayinin gelişmesiyle, patronların, (halka karşı sorumluluktan kurtulmak amacıyla) bu tür sigortalara olan talebi artmıştır. Albert H. MOWBRAY, *Riziko ve Sigorta Mukaveleleri, Çeviren: Bedi İ. YAZICI, İstanbul, 1942, s.215. Ayrıca bakınız, Erdoğan SERGİCİ, Mesuliyet Sigortası Türleri, Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları (III. Sigorta Semineri, İstanbul, 4-7 Nisan 1977), s.63-90, Ankara, 1977, s.65.*

² Yaşar KARAYALÇIN, *Sorumluluk (Mesuliyet) Sigortaları, SHD, C.II, S.1-2, s.27-68, Ankara, 1984, s.52; Rayegan KENDER, Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri, Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları (III. Sigorta Semineri, İstanbul, 4-7 Nisan 1977), s.1-32, Ankara, 1977, (panel), s.3vd.; Reşat ATABEK, Sigorta Hukuku, İstanbul, 1950, s.405; Ali BOZER, Sigorta Hukuku, Ankara, 1981, s.14 ile s.173 vd.*

³ Sorumluluk sigortaları, bu bağlamda başkası hesabına sigortalardan ayrılır. Başkası hesabına sigortalarda sigorta ettiren, üçüncü kişinin menfaatini sigorta ettirir. Sigorta mukavelesinin tarafı ve prim borçlusu sigorta ettirenken, mukaveleden doğan haklar ve rizikonun gerçekleşmesi halinde zarara uğrayacak menfaat sigortalıya aittir. Rayegan KENDER, *Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku I, İstanbul, 2001, s.144; Işıl ULAŞ, Uygulamalı Sigorta Hukuku Mal ve Sorumluluk Sigortaları, Ankara, 1998, s.146.*

⁴ Samim ÜNAN, *İsteğe Bağlı Sorumluluk Sigortasında Riziko, İstanbul, 1998, s.2; İlhan ULUSAN, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, MHAD, Yıl 4, S.6, s.23-57, İstanbul, 1970, s.31.*

⁵ Samim ÜNAN, *Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk İlkeleri, Zorunlu Sigortalar Paneli (İstanbul, 19 Kasım 1993), s.41-75, İstanbul, 1994, (panel), s.42; Huriye KUBİLAY, Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, İzmir, 1999, s.95; ULUSAN, s.27.*

nin tazminatı ödeyecek güçte olmaması halinde tatminkâr bir çözüm olmadığı açıktır⁶. Verilen zararın, failin yanına kâr kalması sonucunu doğurabilecek bu iki sakıncalı durum, modern hukuk sistemlerinin sosyal devlet ve sosyal adaletçi özelliklerine aykırıdır. Hukukun bu iki sakıncalı duruma müdahalesi, sorumluluk sigortalarının bazı türlerinin zorunlu hale getirilmesi şeklinde olmuştur⁷. Böylece tehlikeli faaliyetlerin nimetlerinden yararlanan kişilerin, külfetlerine de katlanması garanti altına alınmıştır.

Görüldüğü üzere, zorunlu sigortalar ile sorumluluk sigortaları arasında sıkı bir bağ vardır. Sorumluluk hukukundaki gelişmeler (artan kusursuz sorumluluk halleri ve yüksek tazminatlar) sorumluluk sigortasının gelişmesine yol açmıştır⁸. Zarara uğrayan kişinin, hakkettiği tazminata ulaşmasını temin için son adım sorumluluk sigortalarının zorunlu hale getirilmesi olmuştur. Günümüzde, zorunlu sigortaların çoğunun, sorumluluk sigortası mahiyetinde olması da bu teorinin geçerliliği-

nin bir göstergesidir⁹. SMK m.29/f.3 Bakanlar Kuruluna, kamu yararı açısından gerekli gördüğü hallerde, zorunlu sorumluluk sigortası ihdas etme yetkisi vermiştir. Bakanlar Kurulunun zorunlu sigorta ihdas edebilme yetkisi, sorumluluk sigortaları çerçevesinde mevcuttur. Verilmiş olan bu yetki her ne kadar AY m.11, 13 ve 48'e aykırılık teşkil etse de¹⁰, zorunlu sigorta ihdasının sorumluluk sigortasına hasredilmesi, zorunlu sigortalar ile sorumluluk sigortaları arasındaki baği ortaya koymaktadır.

2. Zorunlu Sigortaların Tanımı

Doktrinde; zorunlu sigorta tanım verilmeden açıklanmaya çalışılmıştır¹¹. Zorunlu sigortaların temelinde özel, akdi si-

gortalar yatmaktadır¹². Özel sigorta; gerçek veya tüzel kişilerin, kendi menfaatlerinin çeşitli risklere karşı teminat altına alınması amacıyla, rızai olarak (sigorta sözleşmesi ile) meydana getirdikleri riziko teminatıdır¹³. Kanunen yapılması gerekli olan özel sigortalar zorunlu sigorta kavramını oluşturur. Buna göre zorunlu sigortaları; kamu yararı veya üçüncü kişilerin korunması amacıyla (sosyal amaç), yapılması kanunen zorunlu hale getirilmiş özel sigortalar şeklinde tanımlamak mümkündür.

3. Zorunlu Sigortaların Özellikleri

A. Kanunen Sigorta Sözleşmesi Yapma Zorunluluğu (Sözleşme Serbestisine Müdahale)

Zorunlu sigortalar, tanımdan da anlaşıldığı gibi, özel (akdi) sigortalar arasında yer almaktadır. Ancak güdülen sosyal amaç nedeniyle, kanunen sigorta sözleşmesi yapma zorunluluğu getirilmiştir¹⁴. Sigorta sözleşmesi yapma zorunluluğu, özel sigorta alanında geçerli olan, sözleşme ser-

⁶ KARAYALÇIN, s.52; ÜNAN, s.3; ÜNAN, (panel), s.42.

⁷ KENDER, s.133; KUBİLAY, s.95.

⁸ Merih Kemal OMAĞ, *Türk Ticaret Kanunu ile 25 Haziran 1992 tarihli Belçika Kara Sigortası Mükavelesi Kanunu Açısından Sorumluluk Sigortaları*, SHD, Yıl 1997, S.1, s.69-103, İstanbul, 1997, s.73; BOZER, s.177.

⁹ KENDER, s.133.

¹⁰ Geniş bilgi için bakınız, Merih Kemal OMAĞ, *Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir Bakış, Zorunlu Sigortalar Paneli (İstanbul, 19 Kasım 1993)*, s.7-40, İstanbul, 1994, (panel) s.13 vd.

¹¹ Açıklamalarda, ihtiyari sigorta ile zorunlu sigorta arasındaki fark vurgulanmaktadır. Buna göre; sigorta ettirenin, kanunen zorunlu olmamasına rağmen sigorta akdi kurmuş olması halinde ihtiyari sigorta, kanuni zorunluluk dolayısıyla sigorta akdi kurmuş olması halinde ise zorunlu sigorta söz konusu olmaktadır. Yaşar KARAYALÇIN, *Risk-Sigorta-Risk Yönetimi*, Ankara, 1984, (RSRY), s.30; KARAYALÇIN, s.53 vd.; OMAĞ, s.85; OMAĞ, (panel), s.10; BOZER, s.175.

¹² OMAĞ, (panel), s.10.

¹³ KENDER, s.19.

¹⁴ Kanunen sigorta sözleşmesi yapma zorunluluğunun olması nedeniyle, bazı yazarlar zorunlu sigortaların, sosyal sigortalarla özel sigortalar arasında yer aldığını ifade etmektedir. KARAYALÇIN, (RSRY), s.30; BOZER, s.175.

bestisine yapılan müdahaledir¹⁵. Zorunlu sigortaların sözleşme serbestisine yapmış olduğu müdahaleler;

a. Zorunlu Sigortaların Sözleşmeye Taraf Olma Özgürlüğüne Yaptığı Müdahaleler

Sözleşmeye taraf olma özgürlüğü, doktrinde sözleşme yapma-yapmama özgürlüğü olarak da tanımlanmaktadır¹⁶. Kural olarak; hiç kimse isteği dışında bir sözleşme ilişkisine girmeye mecbur değildir. Fakat bu kuralın da kanundan veya tarafların daha önceki tahhütlerinden doğan istisnaları vardır. Bu hallerde artık sözleşme yapma zorunluluğu söz konusu olur¹⁷. Zorunlu sigortalarda, kanun koyucu sigorta sözleşmesi yapma mecburiyeti getirmektedir. Örneğin KTK m.91/f.1 motorlu taşıt işletenlerin, bu taşıtların kullanılmasından üçüncü şahıslar aleyhine doğacak zararları tazmin etmek maksadıyla, trafik mali sorumluluk sigortası yaptır-

malarını mecburi kılmıştır¹⁸. Zorunlu sigorta kapsamına giren bir alanda faaliyet göstermek isteyen kişi sigorta yaptırma mecburiyetindedir. Kanun, bu kişileri sigorta sözleşmesi yaptırmaları hususunda zorlamaktadır. SMK m.29/f.5'in "Sigorta şirketleri, faaliyet gösterdikleri branşlarla ilgili zorunlu sigortaları yapmakla yükümlüdürler." şeklindeki düzenlemesi, sigorta sözleşmesine taraf olma mecburiyetini sigorta ettirenin yanında sigortacı için de getirmiştir¹⁹. Görüldüğü üzere, zorunlu sigortalar söz konusu olduğunda, sigorta sözleşmesinin her iki tarafı da emredici hükümler gereğince, sigorta sözleşmesi akdetmek mecburiyetindedir.

b. Zorunlu Sigortaların Sözleşmenin Karşı Tarafını Seçme Özgürlüğüne Yaptığı Müdahaleler

Kural olarak; herkes dilediği sözleşmeyi dilediği kimseyle yapabilir. Zorunlu sigortalar bu kuralın istisnalarından birini oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, SMK m.29/f.5 ve zorunlu si-

gorta ihdas eden diğer düzenlemeler, sigorta şirketlerine faaliyet gösterdikleri branşlarla ilgili zorunlu sigortaları yapma yükümlülüğü getirmiştir. Zorunlu sigortanın sosyal amacına uygun olan bu düzenleme, sözleşme serbestisine yapılmış bir müdahaledir²⁰. Ancak sigorta şirketlerine yüklenen sigorta sözleşmesi yapma mecburiyeti mutlak değildir. Sigorta şirketleri, kendi meşru menfaatlerinin açık şekilde üstün olduğu gerekçesiyle; asgari sigorta şartlarını aşan özel şartların talep edilmesi veya başka haklı sebeplerin varlığı halinde, sigorta sözleşmesi yapmaktan kaçınabilirler²¹.

c. Zorunlu Sigortaların Sözleşmenin İçeriğini Belirleme Özgürlüğüne Yaptığı Müdahaleler

Taraflar, BK m.19 ve 20 deki genel sınırlamalar çerçevesinde, sigorta sözleşmesinin içeriğini serbestçe kararlaştırabilir. Özel sigortalar, istatistiksel bilgiler ve teminat altına alınan menfaatin özellikleri dikkate alınarak, belirlenen rizikonun gerçekleşme ihtimaline göre, karşılıklı olarak serbestçe kararlaştırılan şartlar ve prim üzerinden yapılır (SMK m.26/f.1). SMK m.26/f.4 ve

¹⁵ OMAĞ, (panel), s.11.

¹⁶ M. Kemal OĞUZMAN/M. Turgut ÖZ, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, 1998, s.19, dn.82; Haluk TANDOĞAN, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, C.I/I, Ankara, 1988, s.9; Cevdet YAVUZ, *Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler*, İstanbul, 2001, s.4; Aydın ZEVKLİLER/Murat AYDOĞDU/Hasan PETEK, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Ankara, 1998, s.8.

¹⁷ OĞUZMAN/ ÖZ, s.135.

¹⁸ Türk hukukunda sigorta yaptırma mecburiyetini düzenleyen diğer hükümler için bakınız, s.6 vd.

¹⁹ SMK'nun bu genel düzenlemesinin yanında, sigorta şirketlerine sözleşme yapma mecburiyeti yükleyen özel düzenlemeler de vardır. Örneğin; KTK m.101, KŞYTY m.33, KUYETY m.45, OSAHY m.8, TMTSS ilişkin 91/2253 sayılı BKK m.5.

²⁰ OMAĞ, (panel), s.22.

²¹ ÜNAN, (panel), s.45; OĞUZMAN/ ÖZ, s.135; TANDOĞAN, s.11; ZEVKLİLER/AYDOĞDU/ PETEK, s.9; YAVUZ, s.4.

m.29/f.3 hükmü zorunlu sigortaların primleri ile bunların tarife ve talimatlarının Bakanlıkça tespit edileceğini, SMK m.29/f.4 hükmü ise zorunlu sigortalara ilişkin uygulama esaslarının Bakanlar Kurulu kararıyla belirleneceğini düzenlemektedir. SMK m.26/f.4 ve m.29/f.3 hükmü, özel sigorta sözleşmelerinde taraflarca kurulmaya çalışılan prim-riziko dengesini bozarken, SMK m.29/f.4 hükmü ise, sözleşmenin belirli bir içeriğe sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Her iki düzenleme sözleşmenin içeriğinin serbestçe belirlenmesi ilkesine müdahale teşkil etmektedir. Ancak, her iki düzenleme, asgari şartları aşan sigorta talebinin varlığı halinde uygulanamaz. Bu hallerde, taraflar sözleşme şartlarını ve primi serbestçe kararlaştırabilir.

B. Sosyal Amaç

Zorunlu sigortalar genellikle belirli bir sosyal amaca ulaşmak için ihdas edilmiştir. SMK m.29/f.3 gereğince, Bakanlar Kurulunun zorunlu sigorta ihdas yetkisinin kamu yararı şartına bağlanmış olması, zorunlu sigortaların belirli bir sosyal amaca hizmet etmesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, iktisadi amaç olan fon tesisi zorunlu sigortaların asli amaçları arasında yer alma-

maktadır²². Ancak belirli bir fonun oluşması sigorta ilişkisinin zorunlu sonucudur. Genel olarak ulaşılmak istenen sosyal amaçları; milli servetin korunması, sosyal fayda ve güvenliğin sağlanması, belli bir rizikoya maruz kalanların korunması şeklinde sınıflandırmak mümkündür²³.

Zorunlu sigortalarda hedeflenen sosyal amaca ulaşılması, sigortanın süreklilik arz etmesine bağlıdır²⁴. Dolayısıyla sigorta güvencesinin sürekli olmasını sağlamak için zorunlu sigorta ihdas eden düzenlemeler, bazı müeyyidelere yer vermiştir. Sigorta ettiren, bir defa sigorta sözleşmesi yapmakla sigorta mecburiyetinden kurtulamaz. Faaliyet gösterdiği sürece sigorta sözleşmesi yapmak zorundadır. Ancak bu şekilde zarar görenin himayesi, tam olarak sağlanabilir. Çünkü zorunlu sigortalının akdi sigorta niteliğinde olmasından dolayı, geçerli bir sigorta sözleşmesi olmaması halinde sigortacının zararı tazmin etme zorunluluğu yoktur²⁵. Sigorta sözleşmesinin mevcut olmadığı dönemlerde otomatik olarak sigorta himayesi de mevcut değildir. Zarar gören kimselerin, sigorta hi-

mayesinden yoksun kalmasını önlemek amacıyla, bazı sigorta branşlarında garanti fonu uygulamasına gidilmektedir. Örneğin, KTK m.108 hükmü gereği oluşturulan garanti fonu, sigorta sözleşmesinin mevcut olmadığı hallerde de himaye sağlamak amacı taşır. Oluşturulan garanti fonu, zorunlu sigortaların sosyal amaçlarının gerçekleşmesinde, sürekliliğin önemini açıkça ortaya koyan bir himaye vasıtasıdır.

C. Müeyyide

Zorunlu sigortalarda sigorta yaptırma mecburiyetine aykırı davranışlar çeşitli şekillerde müeyyidelenmiştir. Müeyyidelerin amacı; sigorta sözleşmesi yapmaya zorlamanın yanında, sigorta himayesinin sürekliliğini sağlamaktır. Bu müeyyideleri SMK m.29/son genel olarak düzenlemektedir. Ayrıca zorunlu sigortalarda ilgili özel düzenlemelerde de başka müeyyide türleri mevcuttur. Genel olarak müeyyideler; İzin/Ruhsat/Yetki Belgesi verilmesi-iptali, Faaliyetten men/Faaliyeti durdurma, belirli bir hukuki muamelenin yapılamaması, ceza ve tazminat şeklinde sayılabilir²⁶. Sigortacının, sigorta sözleşmesi yapma mecburiyetine aykırı davranışı

²² OMAĞ, (panel), s.15; ÜNAN, (panel), s.44.

²³ OMAĞ, (panel), s.15; KARAYALÇIN, (RSRY), s.30.

²⁴ KARAYALÇIN, s.53 ve s.64.

²⁵ KARAYALÇIN, s.54; OMAĞ, (panel), s.11.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız OMAĞ, (panel), s.26 vd. ve ayrıca 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair KHK m.11/f.2 ve m.12/f.2.

da müeyyidelendirilmiştir (SMK m.50, ayrıca KTK m.101/f.2). Sigorta sözleşmesinin her iki tarafına da getirilmiş olan bu tür müeyyideler, zorunlu sigorta sisteminin düzen içinde işlemlerini ve hedeflenen sosyal amaca ulaşılmasını sağlayan önlemlerdir.

4. Türkiye’de Zorunlu Sigortalar

Sorumluluk hukukunun gelişmiş olduğu ülkelerde, zorunlu sigortalarda sürekli bir artış gözlemlenmektedir. Bunun ağırlıklı sebebi; zorunlu sorumluluk sigortalarının sayısında görülen artışlardır. Ayrıca güdülen sosyal amaca paralel olarak, başka tür sigortalar da görülen lüzum üzerine zorunlu hale getirilebilmektedir. Örneğin başkası hesabına mal sigortaları, doğal afet hasarlarına karşı mal sigortası gibi²⁷. Ülkemizde uygulanan zorunlu sigortalar, az sayıda olmasına rağmen, diğer ülkelerdeki kadar çeşitlilik arz etmektedir.

- Zorunlu trafik sigortası: KTK m.91 gereğince; motorlu araç işletenlerin, bu aracın işletilmesinden doğabilecek zararlardan sorumluluğunu temin maksadıyla, ihdas edilmiş bir zorunlu sorumluluk sigortası-

dır (ayrıca bakınız, OSAHY²⁸ m.7).

- Tehlikeli maddeler zorunlu sorumluluk sigortası: Yanıcı, parlayıcı ve yakıcı maddeleri üreten, depolayan, nakleden veya satanların, bu maddelerin sebep olduğu zararlardan sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş bir zorunlu sorumluluk sigortasıdır (TMTSS ilişkin 91/2253 sayılı BKK²⁹ m.1).

- Tüpgaz zorunlu sorumluluk sigortası: LPG tüpleyen firmaların, doldurdukları tüplerin, kullanıldıkları yerlerde sebep olabilecekleri infilâk, gaz kaçırma ve yangın zararlarından, sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş bir zorunlu sorumluluk sigortasıdır (TMTSS ilişkin 91/2253 sayılı BKK m.2).

- TSHK öngördüğü zorunlu sorumluluk sigortaları: TSHK’da, biri işletenlerin üçüncü kişilere karşı sorumluluğunu temin (TSHK m.138), diğeri ise taşıyıcının yolcu ve yüklenen-

²⁸ Bu yönetmelik, RG 21.05.1992, S.21234 ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre, öğrenci taşıyan okul servisi işletenleri; araçta bulunan öğrenciler, rehber öğretmenler ile sürücüler ve yardımcıların taşıma süresince uğrayacakları kazalara karşı, zorunlu trafik sigortası dışında “okul servis araçları ferdi kaza sigortası” yaptırmak zorundadır (m.7). RG 09.05.1998, S.23337 ile yönetmeliğin m.7 vd. hükümleri değiştirilerek, “okul servis araçları ferdi kaza sigortası” yaptırmaya zorunluluğu kaldırılmış, zorunlu trafik sigortası ise muhafaza edilmiştir.

²⁹ RG 25.09.1991, S.21002.

lere karşı akdi sorumluluğunu temin (TSHK m.132) maksadıyla iki ayrı zorunlu sorumluluk sigortası ihdas edilmiştir³⁰.

- Ekici tütünlerinin mecburi sigortası: TTTK m.55/f.1, Tekel idaresi ambarlarına konulan ekici tütünlerinin, eksperlerce tespit edilen değer üzerinden, Tekel idaresi tarafından yangına karşı sigorta edilmesi mecburiyetini düzenlemektedir. Burada, Tekel idaresinin sorumluluğunu temin maksadıyla, başkası hesabına zorunlu aktif sigortası ihdas edilmiştir. Tekel idaresi bu teminatı fon kurma yoluyla da verebilir (TTTK m.55/f.4).

- İntifa konusu şeyin mecburi sigortası: İntifa hakkı sahibinin, başta yangın olmak üzere intifa konusu mala gelen zararlar dolayısıyla, malike karşı sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş, başkası hesabına zorunlu aktif sigortasıdır (MK m.815). İntifa hakkı sahibi, yerel adetlere göre iyi bir yönetimin gereği olduğu takdirde, bu sigortayı yaptırmaya mecburdur. Sigorta yaptırmaya mecburiyetinin yerel adetlere bağlı olarak doğması nedeniyle, bu sigortanın şartlı bir zorunlu sigorta olduğu kabul edilebilir³¹.

- Finansal kiralama konusu malın mecburi sigortası: FKK m.17, kiralayana finansal kiralama konusu malı sigorta

²⁷ OMAĞ, (panel), s.33 dn.25.

³⁰ KARAYALÇIN, s.47-51 ve s.66 vd.

³¹ OMAĞ, (panel), s.19.

ettirme mecburiyeti getirmiştir. Primlerin borçlusu kiracıdır³². Finansal kiralama konusu mala gelecek zararların tazminine yönelik zorunlu sigortadır.

• Aracı kurumların uhdele-
rindeki kıymetlerin mecburi
sigortası: Aracılık faaliyeti
gösterecek kurumların uhdele-
rinde bulunacak nakit, kıymetli
evrak ile diğer bütün varlıkların
asgari yangın ve hırsızlık
rizikolarına karşı sigortası zo-
runludur. Aracı kurumların
uhdesindeki bu kıymetler üye-
lerinde müşteriler menfaat sahibi
olduğu için, başkası hesabına
zorunlu aktif sigortası mev-
cuttur³³ (AFAKT³⁴ m.9/e).

³² Sigorta ettiren prim borçlusudur. Gönen ERİŞ, Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu C.III (Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku), Ankara, 1990, s.949; KENDER s.161. Finansal kiralama konusu malın zorunlu sigortasında, kiralayan hem sigorta ettiren hem de sigortalıdır. Kiracı ise prim borçlusudur. Sigorta sözleşmesinin borçlusu olan sigorta ettirenin, prim borçlusu olmaması sigorta tekniğine aykırıdır Bu nedenle kiralayanı gerçek anlamda sigorta ettiren saymamak gerekir. Finansal kiralama konusu malın zorunlu sigortasının, kiracının sigorta ettiren olduğu, kiralayanın ise sigortalı olduğu başkası hesabına sigorta şeklinde düzenlenmesi, amaca ve sigorta tekniğine daha uygun bir çözüm olarak görülmektedir. Atilla ALTOP, Özellikle Taşınır Yatırım Mallarına İlişkin Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi, Ankara, 1990, s.177 ve s.214.

³³ Söz konusu kıymetlerin misli eşya niteliğinde olmaları (Aracı kurumun uhdesinde, farklı müşterilere ait, aynı cins kıymetten büyük miktarlarda

• Otobüs zorunlu koltuk ferdi kaza sigortası: Şehirlerarası veya uluslararası yolcu taşıyan otobüs işletenlerin; seyahat eden yolcular, sürücüler ve yardımcılarının seyahat süresince (mola ve duraklamalar dahil) uğrayacakları kazalardan sorumluluğunu temin maksadıyla ihdas edilmiş zorunlu başkası lehine meblağ sigortasıdır (89/14684 sayılı BKK³⁵ m.2; ayrıca bakınız, KŞYTY³⁶ m.32 ve KUYETY³⁷ m.44 ile TTK

mevcut ve her kıymet ile sahibi arasında mülkiyet bağı kurmak çok zordur ve süratli dolaşımı (Aracı kurum uhdesindeki kıymetin ne zaman elden çıkacağı belli değildir, bu nedenle sigorta süresini belirlemek çok zordur) nedeniyle, başkası hesabına sigorta, sigortalanan menfaat noktasında bazı problemlerin çıkmasına müsaittir. Bu nedenle, aracı kurumlar sorumluluk sigortası yaptırmaktadır. OMAĞ, (panel), s.35, dn.54.

³⁴ Bu konuyu düzenleyen yönetmelik (RG 31.01.1992, S.21128), SPK'nun Seri V No:8 tebliği m.46 ile ilga edilmiş, yerine benzer bir düzenleme m.8/f de getirilmiştir (RG 14.01.1993, S.21465). Bu tebliğ SPK'nun Seri V No:19 tebliği m.58 ile ilga edilmiş, m.8/g ile konu düzenlenmiştir (RG 01.03.1995, S.22217). Konuyla ilgili en son düzenleme SPK'nun Seri V No:19 tebliğini m.65 ile ilga eden ve konuyu m.9/e ile düzenleyen SPK'nun Seri V No:46 tebliğidir (RG 07.09.2000, S.24163).

³⁵ RG 03.11.1989, S.20331.

³⁶ Aynı adı taşıyan önceki yönetmelik (RG 18.01.1990, S.20406), KŞYTY m.45 ile yürürlükten kaldırılmıştır (RG 08.09.1994, S.22045).

³⁷ Bu konuyu düzenleyen önceki yönetmelik (RG 18.01.1990, S.20406), KUYETY m.56 ile yürürlükten kaldırılmıştır (RG 26.03.1992, S.21183).

m.1334/f.2). Tedavi masrafları konusunda tazminat ilkesi benimsendiğinden, zarar sigortalarına ilişkin kurallar uygulanır³⁸.

• Zorunlu deprem sigortası: 634 sayılı KMK kapsamındaki bağımsız bölümler, tapuya kayıtlı ve özel mülkiyete tabi taşınmaz üzerinde mesken olarak inşa edilmiş binalar, bu binaların içinde yer alan ve ticarethane, büro ve benzeri amaçlarla kullanılan bağımsız bölümler ile doğal afetler nedeniyle devlet tarafından yaptırılan veya verilen kredi ile yapılan meskenlerin malik veya intifa hakkı sahipleri zorunlu deprem sigortası yaptırmaya mecburiyetindedir (587 sayılı KHK m.9). Bu sigorta ile ülkemizde ilk defa (sigorta tekniğine uygun olmayan finansal kiralama konusu malın sigortası hariç) gerçek anlamda, sigorta ettirenin menfaatini korumak maksadıyla zorunlu aktif sigortası ihdas edilmiştir.

III. DOĞAL AFET ZARARLARININ HİMAYESİ

1. Genel

Tabiat kuvvetlerinin (toprak, hava, su ve ateş) yarattığı, önlenmesi insan elinde olmayan, büyük yıkım ve zararlara sebebiyet veren; fırtına, sel, dolu, deprem, volkanik patlama gibi tabiat olaylarına doğal afet denir. Doğal afet zararlar-

³⁸ ERİŞ, s.1445.

